

S Pavlem Janouškem o kritice, četbě a vlastenectví

V poslední době se hojně mluví o kritice, o její krizi. Ty se literární kritice věnuješ soustavně mnoho let. Jak vidíš situaci kritiky? Je v krizi?

Za dobu, co se pohybuji kolem literatury, jsem zažil mnoho fází vztahu ke kritice, mimo jiné i dobu, kdy se do kritiky vkládaly velké naděje, že to bude právě ona, kdo stvoří novou českou literaturu. Teď jsme naopak ve fázi, kdy se jí klade za vinu, že buď vůbec není, anebo – a to je horší – že je, ale nepomáhá, ba dokonce, že literatuře vědomě škodí. Faktkem je, že kritika dnes není lukrativní záležitost, nedá se s ní uživit a nepředstavuje ani činnost, která by člověku zvyšovala osobní prestiž. Každým rokem se sice najde pár mladých lidí, které potěší, když uvidí své jméno pod vytištěným textem, nicméně většina z nich po chvíli zjistí, že recenzování není až tak velká zábava, protože všechny knihy jsou špatné tak nějak stejně a dobrých zase tolik není. A přestane je to bavit. Dojde jim, že ohlas a dopad psaní o literatuře je malý, protože je publikují především časopisy určené kulturní menšině. Lidí kolem literatury je totiž jen maličko – asi jako zahrádkářů, no, těch je nepochybně víc. Výsledkem je, že není mnoho osobností, které by se literární kritice věnovaly systematicky a dlouhodobě, a ještě by je to bavilo – mohli bychom je patrně spočítat na prstech jedné ruky. A navíc se ptát, kdo z nich je uznáván literární komunitou. Přesto si ale myslím, že kritika za to, jaké má dnes literatura postavení v české společnosti, rozhodně nemůže. Kritika je jen zrcadlo, nikoli propagační služba, jejím účelem tedy není literární díla propagovat, ale přemýšlet o nich.

Karel Piorecký teď pro Tvar píše seriál Kritéria kritiky. Jaká jsou tvoje kritická kritéria?

Asi nejsem kritik, který by měl předem daná jednoznačná kritéria a hledal díla, která se do nich vejdu. Nejsem tedy přesvědčen, že psaní musí být autentické, politické, stranické, protistátní, mytologické, mýtotočivé, citlivé, drsné, růžové, modré, veršované... atd. Literární dílo mě musí především něčím zaujmout – a než začnu číst, neurčuju si čím. Musím mít ale pocit, že mi chce něco podstatného sdělit a že to sdělit umí. Že vstupují s jeho autorem do dialogu, ať již vstřícného, či konfliktního. Netrvám na tom, že literatura musí být čtivá, ale ani na tom, že by měla být výsostnou intelektuální exhibicí. Obojí může, ale nemusí. Čili: dobrá literatura se mi pohybuje na široké škále potenci – od děl psaných pro literáty až po ty, které touží oslovit široké publikum. Pokud bych to formuloval explicitněji, tak mám rád tu literaturu, která skrze text, skrze slovo, jazyk... přemýšlí. Myslí a cítí tenhle svět. Nedává jednoduché odpovědi, ale klade otázky. To je pro mne asi klíčové.

Když vezmeme v potaz oba póly, čtivější i umělejší, jak si stojí současná česká próza jako celek, řekněme, v posledních deseti letech?

Asi si nemusíme nalhávat, že by současná próza byla v úplně zázračné kondici. Že by byla něčím, co boří svět a co by svět úplně fascinovalo. Ale myslím, že máme pár slušných autorů, kteří jsou schopni psát způsobem, který nachází své adresáty, a to i v zahraničí. Což je potěšující – na druhé straně kritik je tu taky od toho, aby snil o literatuře ještě lepšíšovější, a ne aby poklonkoval danému stavu.

Asi na to nebudeš odpovídat rád. Ale mohl bys jmenovat alespoň pár knih,

které v poslední době alespoň částečně naplnily tvé představy?

Máš pravdu, při takových otázkách se cukám. Ale... právě teď jsem čerstvě dočetl povídky Ludvíka Němce, jeho *Odpustky pro příští noc*, a dost mě okouzly, už proto, že jsou ještě lepší, byť tíživější, než jeho předchozí kniha, kterou jsem všem doporučoval ke čtení. A pak například Anna Bolavá, z poslední doby, Daniela Hodrová, Alice Horáčková o Čerepkové. A také Hořava a Stančík. A Milena Slavická, její *Hagibor*, který považuju za hodně povedenou prózu. To vše mě posledním roce zaujalo.

Mluvil jsi na začátku o tom, že kritici nemůžou za nízký společenský statut literatury. Čím si lze ten nízký statut vysvětlit?

Myslím, že se obecně změnil svět a hodnoty. Tento národ se kdysi zrodil z literatury. Byl vytvořen, zkonstruován z jazyka a jeho umělecké užívání bral jako doklad své existence. Literatura ostatně fungovala jako identifikační rys národa nejen v zemích českých. A komunismus tento stav popozdržel, vždyť tu přes čtyřicet let panovalo přesvědčení, že literatura je schopna budovat a bourat svět. Proto také komunisté měli takový strach z literatury jako svobodného způsobu myšlení a ze spisovatelů. Jenže dnes se literáti cítí jako bohové svržení z nebes. Národní idea v téhle zemi odešla kamsi do ztracena, vybíjí se při sledování sportovních zápasů a zúžila se na heslo: *Kdo neskáče, není Čech*. Jinak jsou Češi hrdí jen na to, že na sebe – na rozdíl od jiných národů – vůbec nemohou být hrdí. A že se na rozdíl od jiných národů dokáží vysmívat sami sobě.

To je naše autoidentifikační hrdost, která má své pozitivní rysy, například onu neuvěřitelnou celospolečenskou kolektivní hru na Járu Cimrmana, ale i spoustu negativních důsledků. Snad je to i tím, že se necítíme ohroženi sousedy a máme dojem, že tuhle zemi zcela ovládáme. Nikdy v dějinách nebyla totiž tak jednotná. Nacionální soupeření my–oni se nám totiž zdá vzdálené – natolik, že jsme součástí české kultury učinili i hořekování nad krutým vyhnáním Němců, čímž jsme si je de facto zpětně přisvojili jako součást „naší“ minulosti.

Takže národní idea je pryč a sociální idea je také pryč... Sociální ideál současná česká literatura neumí vyjádřit, protože jí chybí pozitivní program. Ten, co byl před desítkami let, je – doufám – definitivně zdiskreditován a žádný jiný, nový, tu není. Rozhodně ne takový, který by se dal lépe vyjádřit v literatuře než v programech politických stran.

Takže jsme sice z tradice zvyklí, že literatura je něco velkého a důležitého, jen nevíme, k čemu vlastně dnes je. Pohybuje se tak na okraji společenského zájmu jako relikv, který se ještě bůhvíproč učí na školách a otravují se jím děti u maturit. Didaktici jako programátoři nové generace se navíc snaží, aby představu literatury jako souboru hodnot vytěsnila vize výchovy ke čtenářství. Přestává být totiž důležité, co lidé čtou, bojuje se o to, aby vůbec něco četli. Navíc je tu záplava, nadprodukce textů. Knihkupectví jsou plná knih, ale i důkazem toho, že přinejmenším u mužské části populace poklesá důvěra ve fabulované příběhy, které naopak stále ještě mají rády ženy. Na muže ovšem spíše zabírá literatura faktu a dokument.

A čím si vysvětluješ popularitu literatury faktu?

Potřebu fabulovaných story, kterou běžná populace od přírody má, každo-

foto Mikuláš

Pavel Janoušek (1956), český literární historik a teoretik. Ve své práci se zaměřuje na historii a historickou poetiku české literatury, teorii literatury a divadla a na literární lexikografii. Od roku 1993 je předsedou spolku Klub přátel Tvaru. Naposledy publikoval knihu *Ten, který byl. Vladimír Macura mezi vědou, literaturou, vědou a hrou* (Academia, 2014).

denně bohatě a bezbolestně, bez nutnosti louskat písmenka, uspokojí televize, film, počítačové hry. Naopak literatura faktu vzbuzuje fikční jistotu, že pojednává o skutečném životě. Lidé zkrátka mají pocit, že je to o něčem, co se opravdu stalo, a co si tedy nikdo na nevymyslel. A když se na obálce objeví hákový kříž, prodejnost stoupá – ne snad proto, že by inklinovali k nacismu, ale proto, že válka byla doba, kdy se ještě něco skutečného opravdu dělo. Něco, vůči čemu se lze i dnes vymezit. Také umělecká kritika na počátku devadesátých o takovou vizi literatury bez falešných metafor a vymyšlených příběhů usilovala – měly ji zprostředkovat žánry autentické literatury, tedy deníky či paměti, jež měly být šířkou svých autorů, mimořádných osobností. Jenže pak se ukázalo, že lidé mají radši paměti nějaké švarné herečky než deníky autoreflexivního spisovatele v tíživé osobní situaci. Zkrátka nezaujímal četba, ale exkluzivní, intelektuální literatura má čím dál menší vliv na společnost, což stále více akceptuje i literární věda, která v posledních desetiletích věnovala hodně energie na doložení teze, že mezi uměleckou a populární literaturou vlastně není žádný hodnotový rozdíl.

Jaká potom literatuře zbývá společenská funkce, pomineme-li samotnou uměleckou hodnotu? Zůstává tu jen pro elity?

Literatura byla vždy hodně záležitostí elit. Když se vrátíme do dějin, nedělejme si iluze, že by četba uměleckých děl byla masovou záležitostí. Už proto, že byla limitována znalostí abecedy, ale také určitou nezbytnou mírou vzdělání. Teprve v průběhu posledních dvou staletí se prosadila idea, že by číst měli umět všichni, a s tím i myšlenka, že vzdělanec obcuje s kvalitní uměleckou tvorbou – nebo to alespoň předstírá, protože to je součástí jeho sociálního *statu quo*. Postupující masová kultura znamenala demokratizaci, což je jistě pozitivní jev, ale současně odstartovala po-

hyby, které vedly k tomu, že se tento respekt k umělecké literatuře postupně ztratil. Z následováním elity se stala zvláštní minorita vegetující kdesi na okraji.

Dokonce se poslední dobou zdá, že roste napětí mezi elitami a společností, alespoň v politické oblasti. Mluvíš o tom, že zmizela národní idea, ale nyní jsme svědky jakéhosi probouzení nacionalismu, především díky uprchlické krizi...

To mě upřímně děsí, protože národní idea – tak, jak ji vnímám já – není nacionalismus. Myslím, že je dobré rozlišovat mezi nacionalismem a vlastenectvím. A děsí mě, že čeští intelektuálové s oblibou dávají najevo, že mezi tím není rozdíl a národ je kategorie, která vlastně ani nepatří do současnosti. Jenže příslušnost k určitému národu je reálně existující a fungující životní pocit, k němuž jednotlivci i lidská kolektiva přirozeně inklinují. Potřebujeme totiž identifikaci. S něčím, co je nad námi, co tu bylo před námi a bude i po nás. A přiznejme si, že se neumíme identifikovat s celým lidstvem či s Evropou, nebo jen do jisté míry, takže chtě nechtě se většina z nás přinejmenším identifikuje (kromě tak základní hodnoty, jako je Sparta, Slávie či Baník) nejen se svým městem či krajem, ale i se zvláštní fikcí jménem národ, která se rodí někdy v předškolním věku. Jenže pokud tuhle fikci nebudou kultivovat intelektuálové, tak se jejich nositeli a interprety stanou dementi, kteří s ní zacházejí podle hesla *Nic než národ*. Jsem si jist, že existenci národů v myslích lidí je třeba vnímat jako realitu – a dávat jí smysl. Vyšší smysl než jen pitomé *braňme se a bojujme*. A literatura je přesně ta sféra, v níž může smysl jazyka a národa, což u nás spolu souvisí, fungovat. Může totiž národu dodávat pocit vlastní identity, tedy něčeho, s čím my, Češi, máme dost problém. Zdá se nám nesamozřejmá a neustále o ni válčíme. A třebaže intelektuálové hlásají, že to pro ně není důležitá otázka, mnozí ji za důležitou považují. Byl bych nesmírně nerad, kdyby si fašizující tendence, které jsou vředy latentně přítomné, myšlenku existence v národní komunitě uzurpovaly do té míry, že by zcela ovládly prostor.

Také se už delší dobu domnívám, že bychom téma vlastenectví neměli přenechávat jen fašistům. A že bychom ho měli zpracovat na základě našich humanistických a demokratických tradic...

A s vědomím, že patříme do Evropy, že jsme součástí střední Evropy. Ostatně lidé na východ, na západ, na sever, na jih od nás s tím nemají takový problém jako my. Slováci problém nemají, Němci problém nemají, Poláci také ne. My jsme v tomhle zvláštní.

Čeho je plodem ta nejistota v oblasti identity?

Jsem poněkud podivuhodný národ. Podle statistik jsme snad neateističtější na světě, a jak jsem výše už konstatoval, sebe sama jako národa si moc nevážíme. I na Evropu stále více a hlasitěji nadáváme. Současně ale jsme dnes prý zcela prostoupeni strachem o to, zda se nám podaří uchovat naši národní a civilizační identitu, bojíme se, abychom, nedej Bože, nepřišli o své křesťanské kořeny. Což je poněkud dadaistické. Je v té naší povaze cosi zvláštního. A pak se v maturitním testu objeví otázka na Jidáše, a vznikne hromadný poprask, že po našich dětech chceme naprosto zbytečnosti.

Mohl bys jmenovat nějaké specifické národní rysy naší literatury?

To je vždycky těžké. Vnímám například rozdíl mezi celkovou českou literární produkcí a tím, co uspěje u čtenářů domácích a zahraničních. Asi neřeknu nic překvapivého, když budu konstatovat, že patrně skutečně existuje nějaký specifický český humor, smysl pro grotesknost a bizarnost. V naší literatuře není mnoho víry – v cokoli. A není tam ani moc nezdůvodněné citovosti a romantického zaujetí. Na pozadí zřetelné vnitřní nejistoty vystupuje pevný bod ironie a sebeshazování.

Ke kterým klasickým dílům naší literatury se vracíš? Jako čtenář...

Těch je hodně. I když profese literárního vědce a kritika mi brání, abych se vracel – stále je toho moc, co opravdu musím okamžitě přečíst. Ale člověk občas sáhne... například po Haškovi, ale na toho nesaším, toho znám z paměti. Dále to může být Čapek, nebo naopak Součková. Olbrachtův *Nikola Šuhaj*, což je majstrštyk, který mě dodneška fascinuje. Kniha geniálně propojující mýtus a realitu vyprávění. Jen to uchopení mnohonárodnostní reality a jejích sociálních podob... Stejně tak ostatní Olbrachtovy povídky z Podkarpatské Rusi... tedy z prostoru, kde autor není doma, který fascinuje svou neobvyklostí. Anebo Eduard Bass, jeho *Lidé z maringotek*. To je taky ďábelský text! Anebo Kunderův *Žert a Nesmrtelnost*, která mi stále připadá fascinující. Naproti tomu povídky Oty Pavla. Na první pohled čisté a zdánlivě jednoduché... Lustigova *Dita Sachsová*. Zkrátka je to hodně knih.

Teď jsem ale pro sebe znovu našel nejstarší českou postmoderní prózu. Tedy Sabinovu *Moranu čili Svět a jeho nicoty*. Což je ďábelský román, který Sabina psal po té své známé osobní katastrofě, kdy na něj prasklo udavačství, a on se propadl na dno. Jde bezmála o tisícistránkový text, vzniklý v sedmdesátých letech 19. století a odehrávající se na dvoře hraběcí. Autor v něm kombinuje všemožná literární klišé s intelektuálním přemítáním o smyslu lidské existence. Čtu jej jako dialog Sabiny se sebou samým o vině a nevině a tom, který životní postoj je ten pravý. Nejde o žádný nový tvar, napsáno je to jazykem příšerně archaickým, ale jednotlivé postavy jsou úžasně bizarní. Asi se k tomu vracet budu.

Existuje nějaká didaktická metoda, jak tuhle krásu pro lidi znovu objevit? Vždyť knihy, které jmenuješ, jsou většinou dost čtivé...

Jsou. Ale nevěřím v samospásnost metod, vše je jen na lidech. Pokud ve škole bude stát před žáky myslící člověk, který má literaturu rád, čte ji a rozumí jí, má značnou naději, že si je získá. A je téměř jedno, jakou metodou bude učit. Pokud ale před nimi stojí pitomec, kterému chybí nejen čtenářská dovednost a zkušenost, ale také obecný historický přehled, schopnost zasadit jednotlivost do obecnějších souvislostí, žádná metoda mu nepomůže a jeho výuka bude působit jen jako bezplatné očkování proti literatuře. A přiznávám, že takových jsem při výuce budoucích češtinářů potkával stále více. Ideálem současného českého školství je totiž komunikativní idiot: není důležité, že nic neví, hlavně ať se nebojí o tom promluvit. Dříve se žáci učili autorské životopisy a přehledy díla, dnes si pracně na internetu „naštudují“ dvacet knih k maturitě. Jenže nemají se učit jednotlivá díla; literatura je jako proces, chcete-li, jako příběh lidských osudů a textů, jakož i všemožných kontextů, tak, jak je utváří existence člověka a její dějiny.

Sabinu si můžu přečíst, pokud ale nebudu nic vědět o něm a době, kdy žil, tak má četba skrze jeho slova k podstatě sdělení nikdy nepronikne. A tak je to se všemi literárními díly. Nebude to fungovat.

Upadá znalost literatury vlivem rozvolněných osnov?

Ve školství proběhla didaktická revoluce. A teď jsme ve fázi následné kocoviny. Ta revoluce stála podle mě na několika chybných předpokladech. První byl, že všichni žáci mají zájem o literaturu. Druhý byl, že všichni učitelé rozumí literatuře. A třetí omyl byl, že lze porozumět literatuře bez souvislostí. Že stačí si přečíst dílo, a ono mi už samo něco sdělí. Ale tak tomu není. Díla fungují ve vzájemných koexistencích a dialogích, na pozadí kulturní encyklopedie a vztahů, jež mezi jejími jednotlivými hesly v toku času vznikly a vznikají. A pokud čtenáři toto pozadí není vlastní, tak vnímá jen ozvěnu toho, co mu spisovatel chtěl sdělit, a potenciální estetická hodnota díla se mu kamsi ztrácí. Jenže vysvětlujte to vyznavačům teze, že biflování škodí a biflováním je každé sebe-menší namáhání paměti. Občas se ptám studentů, kteří tuto tezi zastávají, jestli by šli na operaci k chirurgovi, který by těsně před operací začal hledat na internetu, co to je slepé střevo a kde asi leží. Dobrý doktor totiž musí znát anatomii – a dokonce latinsky!

Nejvic mě štve všeználcí, vyhlašující, že je zbytečné žákům a studentům předkládat jakýkoli literární kánon, protože ten, kdo rád čte, ten si už ty dobré a pravé hodnoty snadno sám najde, zatímco kánodem mu oktrojujeme něco, co se mu nemusí líbit. Pravidelný čtenář totiž za život přečte zhruba tři tisíce knih – a jenom mezi rokem 1945 a 1989 v Česku a v exilu napsalo a vydalo více než dvě knihy zhruba tři a půl tisíce spisovatelů. Pokud by tedy někdo tuto sumu děl osobně pročítal, musel by žít mnoho životů. Proto nevím, proč nedat důvěru předkům, kteří dospěli k doporučení: tohle je zajímavé a stojí za čtení. Já s tímto doporučením pochopitelně můžu zacházet po svém, nemusím s tím souhlasit a můžu přijít i s objevem něčeho jiného, co oni přehlédli, nicméně měl bych ho znát.

Jen proto, že osobně rád náhodně bloudím krajinou, nebudu požadovat zrušení všech map. Kánon je totiž velmi užitečná instituce. Kánon umožňuje, že spolu my, co něco tušíme o literatuře, máme vůbec o čem mluvit: vymezuje okruh témat (například tím, že všichni tušíme, že existoval nějaký Mácha a cosi zajímavého napsal) a nastoluje i jazyk, kterým se dorozumíváme. Já si ostatně vůbec nejsem jistý, že všichni vzdělaní Češi musí číst *Máj*, ale každý by měl vědět, že taková báseň existuje a že by si ji měl přečíst, pokud chce být literárně vzdělaný. Literatura má být i jako norma. Nemá to být jen to, co jsem přečetl, ale také to, co bych přečíst měl. Nikdo z nás všechny kanonické knihy nepřečte, ale jsou tam někde v dáli jako úkol... A jsou knihy, které fungují jenom proto, že jsou součástí kánonu, a jsou nedosažitelné pro většinu čtenářů. Třeba Joyceův *Odysseus*. Málokdo ho dočte. A ten, kdo ho dočte, je tak pyšný, že ho dočetl, že musí říkat, že je to dobrá kniha.

Připomněls mi profesora Trávnička... Tak ještě jednu čtenářskou otázku: Čím jsi začínal?

Já jsem byl v dětství asi fanatický čtenář. Musely to být nějaké pohádky. Ale vím, která kniha mě v raném dětství nejvíc poznamenala – Bassův *Cirkus Hum-*

berto. Ten jsem četl pořád dokola, ale jen první část. Když hrdina vyrostl, to už mě tak nebavilo. A pak Aškenazyho *Cesta za švestkovou vůní*, což byl román spíš pro dospělé, ale měl docela pěkné ilustrace. No a Štorch... A pak mayovky. Byli jsme ta generace, kterou zasáhly naplno. A byli jsme tenkrát kvůli indiánům ochotni číst i dlouhé popisy. Stará četba pro děti totiž ještě užívala literární postupy, které ta současná v honbě za atrakcí považuje za nudu.

A co v pubertě? Nějaká zásadní díla?

No v pubertě jsem hltal různé věci. Byl jsem ambiciózní čtenář, tak jsem občas přečetl i Komenského. *Labyrint srdce* mě ve své době okouznil. Z poezie jsem měl rád třeba Kainara. Potkal jsem ovšem dva zásadní autory. Hrabala a Párala. Hrabala jsem poznal prostřednictvím povídek ve sbírce *Automat Svět*. Páralovi jsem pak první čtyři knihy sežral i s navijákem (později ostatně na něj napsal diplomku). Ovšem poté, co se Páral stal nejpobulárnějším spisovatelem let sedmdesátých a osmdesátých let, mě už tak nebavil a jako začínající kritik jsem si na něm začal ostřit své pero, přesněji psací stroj.

Možná právě tehdy se zrodila teze, kterou občas s nadsázkou hlásám, totiž, že by měl existovat nějaký státem, morálkou a společností respektovaný, legalizovaný orgán, který by hlídal, kdy spisovatel napíše své nejlepší dílo – a pak ho okamžitě zabil. Zabránilo by se tak jevu dnes velmi obvyklému, totiž tomu, že autoři z píle či z potřeby finančního zabezpečení ničí svými novými špatnými texty sami sebe, respektive svůj obraz v očích čtenářstva. Ouřad s takovouto pravomocí by navíc nepochybně vedl k tomu, že by spisovatelé velmi zvažovali, co a zda mají vydat, respektive zda mají vůbec psát, když jde o život. S tím, jak by šlo o kejhák, by každé vydané literární dílo opět dostalo náležitý existenciální rozměr, což by zvedlo prestiž literatury a profese spisovatele. A na své by si přišli i literární kritici, protože kdo jiný v takovém ouřadu pracoval?

Celý život se profesně věnuješ psaní o divadle. Chodíš do divadla?

Do divadla chodím a také ho učím. Ale musím to upřesnit, věnuju se dramatu – spíš než divadlu. Studoval jsem mimo jiné literární a divadelní vědu a drama jsem našel jako sféru jejich průniku. Divadelníci se ovšem o drama nezajímají, protože je to literatura, literáti se o drama nezajímají, protože je to divadlo... A v tom průsečíku se odborně pohybují. Ale do současného divadla chodím rád a pravidelně. Jako literární vědec ovšem vnímám, že současné české divadlo dramatický text vnímá jako tu poslední možnost. Důraz se klade na režii... a režisér, pokud chce být viděn a oceněn, musí autorův text upravit, předit a nejlépe zcela zničit. Neboť teprve v okamžiku, kdy nad dramatikem zvítězí, získá pocit, že inscenaci dal to, co měl. Nad tím občas úpím a trpím. Když někdo vymyslí nový konec k Čapkovi, prý aktuálnější. Když nepoznám Shakespeara, neboť toho pitomého *Krále Leara* znají všichni a režisér je placený za to, aby ho udělal úplně jinak než ti před ním. Já nemám nic proti režisérům, ale občas bych uvítal, kdyby si ten text dřív, než ho zničí, aspoň přečetli.

Domnívám se, že je to takové reziduum normalizace. V šedesátých letech text v českém divadle fungoval naplno, pak ale přišla doba, kdy divadelní text byl to nejšnější cenzurovatelné, a čeští divadelníci se proto naučili s diváky komunikovat jinak

a text obcházet. Jen škoda, že to v české představě divadla zůstalo přítomno natrvalo, třebaže dnes by se hodilo i ledacos výslovně pojmenovat.

A které divadelní scény nebo konkrétní představení máš rád?

Měl jsem rád divadlo Komédie, možná opět proto, že Dušan Pařízek jako jeho vůdčí osobnost přišel z prostředí, kde účta k dramatickým textům ještě existuje. Přišel z Německa, které má v sobě jiný přístup k divadlu. A při jeho schopnosti přečíst text do hloubky mi ani nevadí, že udělá například inscenaci *Švejka* bez Švejka. Ctím také Hanu Burešovou z Divadla v Dlouhé. Naopak, když dramaturg do programu ctihodného divadla uvede, že dnes už je zpozdlil uvádět hry, které mají začátek, prostředek a konec, tak jen kroutím hlavou.

Poslední umění, které v souvislosti s tebou zmíním, je to výtvarné. Co pro tebe znamená?

Baví mě kreslit a hrát si s tvary a barvami. Ostatně je to mé původní vzdělání, protože jsem vystudoval Střední uměleckoprůmyslovou školu na Žižkově, propagační grafiku u Václava Bláhy. Což mi stačilo k tomu, abych poznal omezenost svého talentu, zvláště když jsem měl mnohem lepší spolužáky – největší hvězda, jejíž jméno by něco někomu mohlo říct, byl František Skála. Jinak řečeno na konci školy jsem si uvědomil, že musím jít jinou cestu, což znamenalo pokusit se dostat na uměleckou školu, kterou jsme měli jako maturitní předmět. Jenže tu v roce 1975 neotevřeli, takže mi nezbyvalo než to zkusit na filozofické fakultě v oboru čeština – výtvarná výchova, A protože jsem byl docela dobrý atlet, překážkář, člen Střediska vrcholového sportu ministerstva školství, tak mě vzali mimo kvóty. Takže jsem si vysokou školu *de facto* vybíhal. Do životopisu by se hodilo, že na výtvarce mým učitelem byl slavný Zdeněk Sýkora, ale já spolu se svým spolužákem Honzou Jirouškem, který dnes učí bohemistiku v Mnichově, z jeho vedení nebyl až tak nadšený. Takže jsme to sice s minimem námahy dostudovali, ale ve snaze se i něco ve škole naučit jsme utekli na divadelní vědu, kde byl démonický Milan Lukeš a poslední obrozenec František Černý.

Nicméně od dětství jsem měl ten defekt, že musím něco dělat s rukama, když jiní mluví, a tak kreslím. A zůstalo mi to dodnes jako hobby. Dřív jsem občas napatlal olejem nějaký obraz, poslední dobou si už hraju s výtvarnými programy v počítači. Je to technicky jednodušší – nenašpiní to a snadno se to maže.

A jaké máš rád umění?

Nejsem divák umění. Nechodím plakat do výstavních síní. Spíše se jim vyhýbám, protože mi většinou připomínají řeznictví. Výtvarný objekt by měl být v prostoru či interiéru. Škála toho, co mě přitahuje, je pak stejně jako v literatuře dosti široká, přiznávám ale, že dávám přednost stylizaci, i výrazné, před popisným realismem. A čím dál víc mě fascinuje abstrakce: díla, jenž pracují s hmotou, tvarem a s barvou bez potřeby napodobovat, a tato materie přítom v sobě nese hmatatelné vnitřní napětí.